

Makalenin Geliş Tarihi: 21.11.2016

Kabul Tarihi: 26.12.2016

BAYBURT JANDARMA TABUR KUMANDANLIĞI VE KOP DAĞI SAVUNMASI (MART-TEMMUZ 1916)

***

GENDERMERIE BATTALION COMMAND OF BAYBURT AND KOP MOUNTAIN DEFENCE (MARCH-JULY, 1916)

Doç. Dr. İsmail EYYÜPOĞLU*

ÖZ

I.Dünya Savaşı sürecinde Kafkas Cephesi'nde yaşanan gelişmeler oldukça önemli idi. Buradaki savaş kendi şartları içerisinde diğer cephelerden belirgin farklılıklar göstermekteydi. Erzurum'un 16 Şubat 1916'da Rus işgaline uğraması stratejik açıdan Türk kuvvetlerini zor durumda bıraktı. Erzurum ile Bayburt arasında bulunan Kop Dağı hem savunma hattı oluşturulması hem de Trabzon-Erzurum karayolu bağlantısı açısından önemli idi. 1916 Temmuz'unun başlarına kadar bölgede şiddetli çarpışmalar oldu. Sonuçta 15 Temmuz 1916'da Türk birlikleri Bayburt'u terk etti. Bölge Rus işgaline açık bir hale geldi. Rus kuvvetleri Gümüşhane ve Erzincan'ı Temmuz'un sonlarında ele geçirdi. Savaş yeni yıkımları da beraberinde getirecekti.

Anahtar Kelimeler: Kop Dağı, Erzurum, Bayburt, I.Dünya Savaşı, Jandarma

ABSTRACT

The events happened in Caucasus Campaign during World War I were significant. The battle in Caucasus had some salient features which made it different from other fronts. It put Turkish forces strategically in a difficult situation that Erzurum was under Russian occupation on February 16, 1916. Kop Mountain, located between Erzurum and Bayburt, had importance both as a line of defense and as a gateway between Trabzon and Erzurum. There was fierce

---

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Öğretim Üyesi:eyupoglu@atauni.edu.tr

combat in the area until early July, 1916. Ultimately, Turkish troops left Bayburt on July 15, which made the area vulnerable to Russian occupation. Russian forces seized Gümüşhane and Erzincan cities in late July. The war triggered further devastation.

Keywords: Kop Mountain, Erzurum, Bayburt, World War I, Gendarmerie

GİRİŞ

Erzurum, 16 Şubat 1916'da Rus işgaline uğradı. General Yudenic, kendisine yeni bir hedef belirledi. Trabzon ile Erzurum arasındaki bağlantı kesilmek istenecekti. Bu iki yerleşim birimi arasındaki bölge ele geçirilerek stratejik açıdan üstünlük sağlanmaya çalışılacaktı. Türklerin lojistik bağlantılarının ele geçirmesi de bu saldırının bir diğer amacıydı. Rus hükümetinin hedefi "*kendisini Çanakkale'ye kapatan Türklerle olan savaşa bir an önce son vermektir*". Erzurum'un işgalinin Türkler üzerinde moral bozucu bir etkisinin olacağı Rus komuta kademesince öngörülmekteydi. Fakat bu beklentiler boşa çıktı. Bu durumun üstesinden gelmek için Ruslar Anadolu'nun içlerine kadar ilerleyerek stratejik noktaları ele geçirmek istedi. Erzurum ile Trabzon arasındaki bölgeyi bu kapsamda değerlendirmemiz gerekmektedir. Şayet Trabzon ele geçirilirse önemli bir liman kenti alınmış olacaktı. Erzak ve mühimmat taşınabilecekti. Trabzon-Bayburt yolunun Rusların kontrolüne girmesi Yudenic'in ordusunun bütün bir sağ kanadına katkıda bulunmuş olacaktı¹.

Kafkas Valisi Grandük Nikola, Erzurum'un kaybedilmesinden sonra geri çekilmekte olan Türk III. Ordusu'na bağlı kuvvetlerin bir an önce etkisiz hale getirilmesini ön görmekteydi. Bunun için kütleli saldırılar planlanmasını istiyordu. Yani sayıca çok olan birlikler bu iş için görevlendirilmeliydi. General Yudenic buna karşı idi. Süreç içerisinde 50 ila 100 kilometre mesafeye gönderilen öncü kuvvetler başarısız oldu. Ordunun lojistik desteğinde sıkıntı yaşandı. Bu sebeple Türk kuvvetleri tamamen yok edilemedi².

Bayburt ve Kop dağı Türk ordusunun lojistik ihtiyacını karşılaması açısından oldukça önemliydi. Trabzon-Erzurum bağlantısı göz önünde bulundurulduğunda bu yol, III. Ordu bölgesindeki en elverişli güzergâhtı. Bölgede sadece düzenli birlikler savaşmıyordu. Özellikle Türk kuvvetlerine karşı Ermeni çetelerinin varlığı büyük bir tehditti. Erzurum'un işgali sürecinde yaşanan facialar gelecek için hiç de iyi işaretler değildi. Bayburt henüz işgale uğramamış olsa da ordu kumandanlığı bazı önlemler almaya çalışacaktı. Bunun yanı sıra asker kaçakları ve eşkıyalık meselesi mevcut durumu III. Ordu Cephesi'nde daha da zorlaştırmaktaydı. Jandarma birliklerine bu bölgede büyük görevler düşmekteydi³.

Jandarma teşkilatının bu bağlamda ordu birliklerine yapacağı katkı büyük olacaktı. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte "*hem sahra jandarması vazifesi görerek orduya yardımcı olmak hem de düşmana karşı savaşmak maksadıyla jandarma birliklerinden alınan*

¹ Maurice Larcher, **Kafkas Harekâtı**, (Çeviren: Cem Kapyalı), İstanbul, 2010, s.110.

² Süleyman Tekir, **Birinci Dünya Savaşı Kafkas Cephesi'nde Türk-Rus Mücadelesi (1914-1917)**, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kars, 2015, s.458.

³ İsmail Eyyüpoğlu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2-1962)**, Erzurum, 2009, s.65-66.

askerlerle seyyar jandarma birlikleri oluşturulmuş ve çeşitli cephelere gönderilmiştir. Asıl jandarma birliklerinde meydana gelen açık ise yedek askerlerle kapatılarak I. Dünya Savaşı'ndan önceki kadro korunmaya çalışılmıştır". 1915'te muntika müfettişliklerine bağlı 22 alay ve 14 müstakil tabur vardı. Hicaz ve Yemen alayları ile Medine ve Asir taburları herhangi bir müfettişlik merkezine bağlı değildi. 24 alay ve 16 müstakil taburda 28.830'u piyade ve 14.920 süvari sınıftan olmak üzere 43.750 er ve erbaş bulunuyordu. İstihdam edilen 2.089 subayla beraber birliklerin genel mevcudu 45.839'a ulaşıyordu. 1916'da ise Umum Jandarma Kumandanlığı'na bağlı personel sayısı 56.887 kişiydi. I. Dünya Savaşı sırasında yukarıda ifade edilen rakamların gerçekçi olmadığını da burada ifade etmeliyiz. Jandarma Genel Komutanlığı'nın verilerine göre bu rakamlar olması gereken kadro sayısı idi. asıl mevcut daha az idi⁴.

Bu bağlamda III. Ordu bölgesinde görev yapan Jandarma birliklerinin de mevcut olarak sayıca az olduğunu ifade edebiliriz. Jandarma birliklerine er temini de mevzuata göre şöyle idi: On dokuz yaşını bitirmiş ve henüz son muayenelerine başlanmamış olan erler ile yaşları otuz beşi geçmeyen yedek erlerin gönüllüleri arasından seçiliyordu. Gönüllüler yeterli olmadığı takdirde Harbiye Nezareti yeni askere alınacaklardan bir kısmını jandarmaya ayırıyordu. Jandarmaya kaydolun erler Jandarma Acemi Er Okulu'nda okuduktan sonra hizmete alınıyorlardı. Acemi erler ile askerlik yapmamış gönüllüler jandarma adayı sıfatıyla doğrudan okullara gönderiliyorlardı. Askerlik yapmış olanlar ise önce jandarma alaylarındaki boş yerlere kaydoluyorlar sonra da okula gönderiliyorlardı. Üstlerinin uygun görmesi halinde üç yıllık uzatmalarla erler kırk beş, onbaşı, çavuş ve başçavuşlar elli yaşına kadar bu görevde bulunuyordu. Jandarma erleri doğdukları yerdeki sancakta çalıştırılmıyordu. Evli olmayan jandarma erleri ilk yükümlülük dönemi içinde evlenemiyorlardı. Diğer kara birliklerinde hizmet etmiş olanlar da gerek duyulursa jandarmaya geçmelerine izin veriliyordu. Asıl jandarma kadrosunun % 10'unu geçmemek şartıyla halktan da jandarma alınabiliyordu. Bunlar eşkıya takibinde kullanılıyordu Jandarma subayları konusunda ise 12 Nisan 1913'te yeni bir kararname yürürlüğe girdi. Gerek okul gerekse ihtiyaca binaen hizmet birikimi olanlardan subay ihtiyacı karşılanmaktaydı⁵.

Jandarma teşkilatında bir diğer etkili unsur da seyyar jandarma birlikleriydi. Seferberliğin ilanı ile birlikte sabit jandarma birliklerindeki kadro mevcudunun üçte ikisi ile

---

⁴ **Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi**, I, (Yay. Haz: Ahmet Çermeli, Halil Atabey), Ankara, 2002, s.186-187.

⁵ **Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi**, I, s.188-189.

elli bin kişiden oluşan seyyar jandarma birlikleri kuruldu⁶. Seyyar jandarma kumandanları çoğunlukla eşkıya takibi fazla kuvvet gerektiren görevlerde kullanıldılar. Seyyar jandarma taburları doğrudan doğruya alay kumandalarının, bölük takımları ise buldukları sancak ve ilçe jandarma kumandanlarının emri altındaydı⁷

1- Bayburt Jandarma Tabur Kumandanlığı'na Yüzbaşı Kâzım (Yurdalan) Efendi'nin Görevlendirilmesi

I. Dünya Savaşı'nın şartları içerisinde geri çekilmekte olan III. Ordu bünyesinde görev yapmak bir subay için hiç de kolay değildi. Önceden hazırlanmış nizamnameler ve kuruluş şemalarının bir önemi yoktu. Mevcut mevziler korunmaya çalışılıyordu. Jandarmaya cephe hattında ihtiyaç duyulmaktaydı. İşte bu sebeple Bayburt Jandarma Tabur Kumandanlığı için Yüzbaşı Kazım (Yurdalan) Efendi'nin ismi de geçmeye başladı. Kumandanı tarafından bu göreve getirilmesi için teklif edildi.

Erzurum Sabit Jandarma Alay Kumandanı Kaymakam Mehmet Galip Bey'de 27 Mart 1916 tarihli yazısında bu durumu şöyle ifade etti: “...*Her suretle emsâli meyanında temâyüz etmiş ve bir tabur kumandanı için aranılan evsâfi bihakkin haiz bulunmuş olduğundan mafevk muhassasâtla elyevm münhâl olan Bayburt Jandarma Taburu Kumandanlığı'na icrâ-yı terfisine müsâade buyurulması ehemmiyetle marûzdur*”. Yapılan teklife, Umûm Jandarma Kumandanlığı'nca çabuk cevap verilmedi. Yüzbaşı Kâzım Efendi'nin durumu incelendi verilen cevapta; okula giriş tarihi, askerlik mesleğine başlangıç olarak kabul edildiğinden, kendisinin almış olduğu kıdemle, 1899/1900'lülerle eş tutulabileceği ifade edilmekteydi. Ancak tabur kumandanlığı görev sırası 1888/1889'lulardaydı. Bu yüzden bir müddet daha beklemesi gerekmekteydi. “*Savaşın olumsuz şartları, ordunun ihtiyacı olan yetkin subayları önemli görevlere getirtmeyi zorunlu kılmaktaydı. Bürokratik işlemler elbette kendi seyri içerisinde, düzgün bir şekilde işlemeliydi. Ancak bu barış zamanında mümkün olabilirdi. Savaşın kendine göre kuralları vardı. Doğru adam, doğru yerde görevlendirilmeliydi. Bayburt gibi stratejik öneme sahip bir bölgede, mesleki birikimi ve kapasitesiyle Yüzbaşı Kâzım Efendi'ye ihtiyaç duyulmaktaydı*”. Almış olduğu kıdeme rağmen, rütbesi tabur kumandanlığı için yetersiz olsa da kumandanları tarafından bu önemli göreve layık görülmüştü. Bu amaçla yürütülen bürokratik işlemler iki ay içerisinde sonuçlanacaktı⁸.

⁶ Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, II, Ankara, 2002, s.3.

⁷ Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, I, s.193-194.

⁸ Eyyüpoğlu, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan, s.66-67.

Kâzım (Yurdalan) Bey bu vesile ile Türk ordusunun gelecekteki Genel Kurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa ile çalışma fırsatını yakalayacaktı. Fevzi (Çakmak) Paşa 20 Mart 1916'da Bayburt'a geldi ve karargâhını kurdu⁹. Bu tarih bazı kaynaklarda 22 Mart 1916 olarak verilmektedir¹⁰. Bununla birlikte Fevzi Çakmak'ın komutasında olan V.Kolordu'nun niçin buraya gönderildiği şöyle ifade edilmektedir: “*Ruslar Bayburt üzerinden Su Şehri’ni işgal ederlerse, Erzincan’daki III. Ordu’nun durumu kötü olurdu. Bunun için Erzincan’a gelmekte olan V. Kolordu Bayburt’a gönderildi*”. Ruslar, 31 Mart 1916'da Çoruh Cephesi'nden saldırıya geçtiler. Fakat bu taarruz tam anlamıyla bütün cepheyi kapsamıyordu. Türk kuvvetleri yer yer Rusları durdurmayı da başardı. Geniş kapsamlı taarruz 7 Nisan 1916'da başladı. Bayburt'ta Türk kuvvetleri direniyordu. Fakat Trabzon işgal tehlikesiyle karşı karşıyaydı. 13 Nisan 1916'da özellikle Kaledere Muharebesi'nde alınan başarı cephenin Türk kuvvetlerine moral olmuştu. “*Çanakkale'nin tecrübeli birlikleri, yerli askerlere de örnek olmuşlardı. Fedakârlıkta ve kahramanlıkta birbirleriyle yarışa çıkmışlardı. Burada yenilen Ruslar, Trabzon ve Kop cephelerinden saldırılarına devam ederek Bayburt'u işgal için harekete geçmişlerdi*”¹¹. Savaşın seyri Türkler açısından bundan sonra daha zorlu olacaktı.

2- Kop Dağı'nda Yapılan Savaşın Seyri

III. Ordu Kumandanlığı da cepheyi 13 Nisan 1916'da “*üç mıntika kumandanlığı*” na ayırdı. I. Mıntika Kumandanı, XVI. Kolordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa; II. Mıntika Kumandanı X. Kolordu Kumandanı Yusuf Ziya Paşa ve III. Mıntika Kumandanı Fevzi (Çakmak) Paşa idi. Birlikleri; XXX. Piyade Tümeni, XXXIV. Piyade Tümeni, Çoruh Müfrezesi, Lazistan Müfrezesi, sahil birlikleri, V. Kolordu'nun bu bölgede bulunmaktaydı. Bu kuvvetlerin konuşlandığı cephe hattı durumu ise; Karargâhı Bayburt'ta. XXX. Piyade Tümeni Karasu kuzeyinde Ağçahisar- Altıntaş- Dumanoğlu Komu hattında bulunuyordu. X. Piyade Tümeni ve Çoruh Müfrezesi, Kop dağı, Bahıtlı dağ- Kızıloğlan- Akdağ- Tombul tepe- Ziyarettepe- Kaledere tepesi- Kösgör güneyi, Pazahpur batısı- Mişgerek doğusu- Abusta- Çakmans doğusu- Yamalı dağ hattında. Lazistan Müfrezesi, Yanbolu deresi batısında. XXXIV. Piyade Tümeni Sadak'ta toplanmak üzere yürüyüş halinde idi¹².

⁹ Fevzi Çakmak, **Büyük Harpte Şark Cephesi Harekâtı**, (Yayına Hazırlayan: Ahmet Tetik), İstanbul, 2010, s.306.

¹⁰ “*V. Kolordu Komutanı Mirliva Fevzi (Çakmak) Paşa, ordu komutanlığı emri ile, Çoruh mıntikasındaki birliklerle (Çoruh Müfrezesi X. Piyade Tümen Birlikleri) Lazistan ve Havalisi birliklerine komuta etmek üzere, karargâhı ile 22 Mart 1916'da Bayburt'a geldi*”. **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi (BDHTH), Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı**, II., Ankara, 1993, s.167.

¹¹ Çakmak, **Büyük Harpte Şark Cephesi Harekâtı**, s.306-316.

¹² **BDHTH, Kafkas Cephesi**, II, s.163.

Kop dağı stratejik önemine binaen Rus kuvvetleri tarafından Mart ayının sonlarından itibaren sıkıştırılmaya başlanmıştı. 1916 Nisan'da yapılan saldırıların şiddeti daha da arttı. 17 Nisan 1916'da Kop Muharebesi çok zorlu geçti. Ruslar üç defa hücum ettikten sonra Kop Geçidi'ni aldılar ve 2600 rakımlı tepe hattına yerleştiler. Buradaki birlikler daha elverişli bir konumda savunma yapmak üzere geri çekildiler. 18 Nisan'da ise cephenin diğer ucunda Ruslar Trabzon'a girdi. Bu gelişmeyi Fevzi (Çakmak) Paşa "*böylece sahildeki hedeflerine eriştiler. Bayburt'a henüz pek uzaktılar*" cümlesiyle değerlendirecekti. 19 Nisan'da Kop Cephesi'nde XXX. Tümen Kumandanı Bahaaddin Bey komutayı üstlendi. Bu süreçte bazı mevzii başarılar elde edildi. Ruslarda esir alındı. Fakat 2600 rakımlı tepenin doğusunda tutunmaya devam ettiler. 25 Nisan 1916'da Kop Cephesi'nde bir taraftan topçu ve piyade atışı devam ederken diğer taraftan bundan bir gün sonra Bayburt'un kuzeyindeki Çorak ve Boğalı'ya kadar Ruslar yaklaştı. Burada gönüllü kuvvetlerin direnişiyle karşılaştı. Mayıs ayının başlarında Kop Geçidi'nin ilerisine yönelen Rus birlikleri uzaklaştırıldı. Buna karşılık Ruslar topçu birlikleriyle Kop dağına vurmaya başladı. Yaklaşık üç hafta süren mücadelede Rus birlikleri yıpranmıştı. Onlara karşı bir taarruzun vakti gelmişti¹³.

6 Mayıs 1916'da Kop dağında Ruslara yönelik bir baskın harekâtı düzenlendi. Başarı sağlandı. Mayıs ayının ortalarında Kop Cephesi'nde sessizlik hakimdi. Fevzi (Çakmak) Paşa, 29 Nisan - 2 Mayıs 1916'yı değerlendirirken şu ifadelere yer veriyordu: "*Kop muharebesinin bu aşamasında cephemiz düzene konulup takviye edildiği için Rusların yayılma hareketleri tamamen sonuçsuz kalmıştır*". Burada mücadele eden Rus birlikleri güç kaybetmiş ve Türklerin karşı taarruzuna fırsat tanımıştı. 6 - 12 Mayıs 1916 arasında Kop dağında yaşananları ise şöyle aktarmaktaydı: "*Enver Paşa, bir iki gün önce cepheyi denetlemeye gelmişti. III. Tümen Kumandanı Albay Bahaaddin'e nasıl hücum edeceksiniz diye sordu. Tümen Kumandanı Kop ile Bahtlı arasında yeni gelen arasından yeni gelen kuvvetlerle Bahtlı dağındaki Rus kuvvetlerinin gerisine düşeceğim dedi. Enver Paşa bu taarruz planını beğenmemişti... Albay Bahaaddin cephede gösteri taarruzu yaptı. Oldukça ilerledi. Ruslar da bu kuvvetimize karşı cephe almışlardı. Karanlıktan yararlanan tabur, Kop ile Bahtlı arasından, Dere içinden Rusların gerisine doğru yürüdü... Bahtlı dağındaki Rus taburu tam baskına uğradı ve yok oldu. Kop'taki Rus taburu ertesi gün imha edildi. Hemen hemen yarısı esir alındı... Burada araziden, yeni birlikten nasıl yararlanıldığı, birlik kumandanlarımızın düşmana sonuç alıcı darbeler yönelttiğini görüyoruz. Rusların, talim ve terbiyesi farklı birlikleri yan yana kullanınca uğradıkları felaketleri anlıyoruz*"¹⁴.

¹³ Çakmak, **Büyük Harpte Şark Cephesi Harekâtı**, s.316-326.

¹⁴ Çakmak, **Büyük Harpte Şark Cephesi Harekâtı**, s.332-334.

Rus kuvvetleri cephe hattında sıkıntılı bir süreç yaşıyordu. Kâzım (Yurdalan) 28 Mayıs 1916 da Jandarma Umûm Kumandanlığı'na Bayburt Tabur Kumandanlığı'na tayin edildi. İlgili karar Erzurum Jandarma Alay Kumandanlığı'na da bildirildi. Aynı zamanda tabur kumandanlığı için gerekli olan bir üst rütbeye de yükseltildi. Yüzbaşı Kâzım Efendi, "fevkalâdeden" binbaşılığa terfi olundu. 1916'nın Mart'ından itibaren, Bayburt ve çevresi için bir takım yeni önlemler alınmıştı. Erzurum'un Rus ordusunun eline geçmesinden sonra Türk kuvvetleri Erzincan ve Bayburt yönünde çekilmişlerdi. Bayburt'taki askerî yapı bir taraftan yeni birliklerle takviye edilirken diğer taraftan da Rus ordusuna karşı direnç gösterebilecek yeni bir komuta kademesi oluşturulmaya başlanmıştı¹⁵.

1916 Mayıs'ının sonlarına doğru Rus Kafkas Ordusu'nun öncelikli amacı geri çekilmekte olan Türk birliklerinin önünü kesmeye yönelikti. Kafkas Valisi Grandük Nikola Trabzon'a çıkarılan V. Kolordu'nun Gümüşhane üzerine ilerletilmesi emrini bu doğrultuda verdi. Fakat bu kolordu bir türlü kendisinden beklenen görevi yerine getiremedi. Grandük Nikola, 31 Mayıs 1916'da verdiği bir başka emirle Kafkas Ordusu'nun kısa bir süreçte Gümüşhane, Bayburt, Kop Dağı, Mamahatun bölgelerinde toplanmış olan Türk kuvvetlerini buldukları konumdan çıkarmayı ve Fol-Ardese-Kelkit-Erzincan hattını işgal ile görevlendirdi. Yudenîç, büyük bir askeri harekât için haziranın sonunu uygun görmekteydi. Fakat Of'a yapılan Türk taarruzu Rusları şaşırttı ve Rus Çarı karşı taarruz emrini verdi¹⁶.

3- Kop Dağı Savunması'nın Son Safhası ve Bayburt'un Türk Kuvvetlerince Tahliyesi

Bu şartlar içerisinde Binbaşı Kâzım (Yurdalan) Bey büyük bir fedakârlıkla görevini yapmaya çalışıyordu. Rus birlikleri de direnç gösteriyordu. Ermeni gönüllü alayları güvenlik sorununu uç noktalara taşıyordu. Bu durum jandarma birliklerinin işini daha da zorlaştırmıştı. Bazı Kürt aşiretleri de Ermenilerle birlikte savaş alanında ya da cephe gerisinde Ruslarla birlikte savaşıyordu. Bununla birlikte Bayburt çevresinde gerçekleşen askerî harekât esnasında da Türk askerlerinin bir kısmı fırsat buldukça firar etmekteydi. Binbaşı Kâzım (Yurdalan) Bey, sorunların üstesinden gelmek için çaba gösteriyordu. Ancak zaman gittikçe daralmaktaydı. Yakında gerçekleşecek Rus taarruzu, bütün umutları ortadan kaldıracaktı¹⁷.

Türk askerlerinin içine düştüğü kötü durumu Faik Tonguç tanıklığında aktaralım: "*Bölükte çavuş, onbaşı adına kimse yoktu. Bölük subayının kolu kanadı olan bu unsura*

¹⁵ Eyyüpoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan*, s.68-69.

¹⁶ Tekir, *Birinci Dünya Savaşı Kafkas Cephesi'nde*, s.504.

¹⁷ Eyyüpoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan*, s.69.

alayda hiç önem verilmiyordu. Biraz açık göz, sözden anlar neferlerden seçtiğimiz çavuşları, onbaşıları yetiştirmek için vakitte yoktu. Bu sınıfın yapacağı işleri de ben yapmak zorunda kalıyordum. Kaçaklardan, başıboşlardan oluşturulmuş, eğitim ve terbiyeden yoksun olan bu askerlerin hiçbirisine güvenim yoktu. Bütün yük bölük subayının omzundaydı. Maneviyatı bozulmuş, gözü daima geride olan bu askerî yalnız başına idare etmek, siperde tutmak, mücadeleye zorlamanın ne demek olduğunu anlatmak mümkün değildir”¹⁸. Ruslar, kuvvetlerinin kesin sonuç getirmeyen birkaç taarruzundan sonra, moralsiz ve bitkin düşmüş olan III. Ordu’yu yok etmek için 2 Temmuz 1916’da karşı taarruza geçti. Bayburt’la Erzurum arasında önemli bir geçit olan Kop Dağı’nda ve Bayburt-Trabzon arasında şiddetli çarpışmalar oldu. Rus kuvvetlerinin de eksiklikleri bulunmaktaydı. Hem istihbarat hem de zamanı kullanma konusu buna dâhildi¹⁹.

General Yudenic, I.Kafkas Kolordusu ile Mamahatun civarı ve ilerisindeki IX ve XI. Türk Kolordularına karşı taarruza geçti. Türk komuta heyeti düşmandan gelecek üstün taarruz karşısında tutunamayacakları yönünde kanaate sahipti. III. Ordu’nun bulunduğu hatlardaki konumu sıkıntılı bir vaziyet almıştı. Trabzon yönün de savunma açıkları vardı²⁰: “*Taarruza girişen Rus ordusu Trabzon’daki V.Rus Kolordusu’ndan kuşatıcı bir etki bekliyordu. Oysaki daha önce yapılan Türk taarruzları, bu Rus kolordusunu güçsüz bırakmıştı. Bununla beraber IX. ve XIII. Türk tümenleri Bayburt bölgesine alınmış ve V.Rus Kolordusu başarılı bir harekât yapamamıştı. Rus taarruzu iyi hazırlanmadan yapılmış, yalnız ihtiyattaki IV. Avcı Tümeni, II. Türkistan Kolordusu’nun Kop Dağı bölgesindeki güney kanadını takviye etmişti. II. Türkistan Kolordusu 2 Temmuz’da taarruza başladığı halde Fırat Nehri güneyindeki I.Rus Kolordusu ancak 5 Temmuz’da harekete geçebilmişti. III. Türk Ordu Komutanının burada büyük hatası oldu. Trabzon’u almak için kuzeye gönderilen IX. ve XIII. Türk Tümenleri zamanında geri, güneye çekilebilseydi ki bunu Fevzi Paşa teklif etmişti, Rus taarruzu durdurulabilirdi*”²¹.

Türk birlikleri yeterince takviye güç alabilseydi, Erzurum’un Ruslardan geri alınması dahi söz konusu olabilirdi. V.Kolordu Kumandanı Fevzi Paşa’ya göre Bayburt ve çevresinde gerçekleşen askerî harekât, Plevne savunmasına benzemektedir²².

I.Dünya Savaşı’nın başlarında Bayburt Seyyar Jandarma Taburu IX.Kolordu bölgesindeydi. Ancak geçen süreç içerisinde Bayburt Seyyar Jandarma Taburu’nun bağlı

¹⁸ Faik Tonguç, *Birinci Dünya Savaşı’nda Bir Yedek Subayın Anıları*, İstanbul, 1999, s.162.

¹⁹ Eyyüpoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan*, s.69.

²⁰ Tekir, *Birinci Dünya Savaşı Kafkas Cephesi’nde*, s.507.

²¹ *Bayburt Tarihi*, Bayburt Valiliği Yayını, (Baskı Tarihi ve Yeri Yok), s.74.

²² Çakmak, *Büyük Harpte Şark Cephesi Harekâtı*, s.368.

olduğu birlik de değişecekti²³. Sayısal veriler dikkate alındığında tabur mevcudu, Türklerin lehineydi. Fakat bu “*kâğıt üzerinde*” idi. Türk ordusunda savaş standartlarının altındaydı. Ruslar ise gerek kadro ve gerekse donanım açısından oldukça kuvvetliydi. Bu durum Erzurum’un düşmesinden sonra III.Ordu’nun hala toparlanamadığının bir göstergesiydi²⁴.

Rus taarruzu karşısında Jandarma birlikleri III.Ordu Kumandanlığı’nın emrinde idi. Bayburt Jandarma Taburu’na bağlı askerlerde, emrinde oldukları bölge kumandanının komutasında faaliyet gösterdi. Diğer jandarma birliklerinin bu son Rus taarruzu esnasında konuşlanışı şöyleydi: Tercan’ın yeniden Osmanlı birliklerinin eline geçmesinden sonra Erzurum Seyyar Jandarma Taburu burada görevlendirildi. “*Rus taarruzunun başlamasıyla, Osmanlı savunma hattının II.Mıntika Kumandanlığı’na yedek birlik olarak kaydırıldı. IX.Kolordu Kumandanlığı’nın emriyle, XVII.Piyade Tümeni’nin emrine verildi. 10 Temmuz 1916’da Erzurum Seyyar Jandarma Taburu daha sonra XXIX.Piyade Tümeni’nin durumunu düzeltmek için bu birliğin görev yaptığı bölgeye gönderildi. Ancak kesin bir başarı sağlanamadığı gibi daha güvenli bir bölgeye çekilme kararı alındı. Bu süreçte XVII.Piyade Alayı’nın elinde Erzurum Seyyar Jandarma Taburundan başka güvenilir bir güç kalmamıştı. II.Mıntika Kumandanlığı’nın karârgâhı da Tercan’dan alınarak daha güvenli bir bölgeye nakledildi. Tercan 11 Temmuz 1916’da tekrar Rus birliklerinin eline geçti. III.Ordu Kumandanlığı Erzincan’daki erzak ve eşya’nın daha gerilere taşınması için emir verdi. 14 Temmuz 1916’da Erzurum Seyyar Jandarma Taburu’nun mevcudu yüz kişiye kadar düşmüştü. Kop Dağı çevresindeki durum da iç açıcı değildi. Bayburt’un Ruslar tarafından işgali an meselesiydi. Bu yüzden Osmanlı birliklerinin çekilecekleri yeni hat, ordu kumandanlığı tarafından belirlendi. Bayburt’taki askerî birliklere de Bayburt’un boşaltılması için emir verildi*”²⁵.

Fevzi (Çakmak) Paşa, 15 Temmuz 1916’da karargâhıyla birlikte Bayburt’tan ayrıldı. Rus komuta kademesi, Bayburt merkezli olarak bir karşı taarruzun yapılmasından endişe etmekteydi. Savaşın bu anına kadar gerçekleştirilen harekât Ruslarda bu izlenimi bırakmıştı. Bayburt Türk kuvvetleri tarafından boşaltıldıktan sonra XVII. Türkistan Alayı Bayburt’a girdi. Ruslar, bu durumdan oldukça memnundu. Grandük Nikola, Çar’a Bayburt’un alınışını müjdeledi. Her şeye rağmen Grandük Nikola, Yudenic’e bir uyarı telgrafı gönderdi. “*Türklerin Bayburt’u bırakıp, Trabzon istikametinde baskı uygulamaları imkânını gözden uzak tutmayın. Her neye mal olursa olsun... Türklerin mutlaka bozguna uğratılmasını*

²³ Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, II, s.45-47.

²⁴ Tekir, *Birinci Dünya Savaşı Kafkas Cephesi’nde*, s.513.

²⁵ Eyyüpoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan*, s.70.

istiyorum". Türk kuvvetleri, takviye güç edinebilseydi Grandük Nikola haklı çıkabilirdi. Kop Cephesi'nin önem kazanması üzerine Fevzi (Çakmak) Paşa, karargâhını Pulur'a taşıdı. Rus IV. Avcı Tümeni Kop Cephesi'ne saldırdı ve cepheyi yardı²⁶.

Vehib Paşa, Başkumandanlığa gönderdiği bir telgrafta; *"Topraklarını kendi isteğiyle terk etmeye hiçbir vatan ferdi razı olmaz. Buna bizi sevk eden stratejik mecburiyettir. Duruma merhamet nazarlarınızı istirhâm ederim"*. Savaşa iyi hazırlanılmamış olması, beraberinde mağlubiyeti getirdi. Erzincan'da düşmek üzereydi²⁷.

Bayburt ve çevresinde Osmanlı savunma hattının uzunluğu 180 kilometreydi. Rusların asker ve silah bakımından üstünlüğü dikkate alındığında; bu kuvvetle bu mevzilerin savunulmayacağı ortadaydı²⁸. Ruslar 23 Temmuz'da Gümüşhane'yi, 25 Temmuz'da da Erzincan'ı ele geçirdi. III. Ordu ile Ruslar arasında cephe; Karadeniz'de Harşit Ovası boyunca ve Gümüşhane-Kelkit-Erzincan hattının hemen yakınında idi. Ruslar yorulmuştu. III. Ordu'nun ise hareket kabiliyeti kalmamıştı. Savaş sivil halk üzerindeki etkisi de yıkıcı oldu. Kafkas Cephesi'nin açılmasından itibaren binlerce insan evlerini terk ederek daha güvenli bölgelere göç etti²⁹.

1916'nın başından Ağustos ayına kadar III. Ordu; Van Gölü-Horasan'ın batısı-Arhavi hattından, yaklaşık iki yüz yetmiş beş kilometre kadar batıya, Erzincan'ın batısına, Kemah-Tirebolu hattına çekildi. III. Ordu 1918'in başlarına kadar bu durumunu muhafaza etti³⁰.

---

²⁶ Çakmak, *Büyük Harpte Şark Cephesi Harekâtı*, s.382-385.

²⁷ Eyyüpoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan*, s.71.

²⁸ *Bayburt Tarihi*, s.75.

²⁹ Eyyüpoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan*, s.71.

³⁰ *BDHTH, Kafkas Cephesi*, II, s.705.

SONUÇ

Erzurum 16 Şubat 1916'da Rus kuvvetleri tarafından işgal edildi. Rusların askeri açıdan Erzurum ile yetinmeyecekleri belli idi. Buraya hakim olan lojistik açıdan Trabzon bağlantısını da ele geçirmek zorunda idi. Bu sebeple Rus Komuta Heyeti yeni bir taarruzu gündemine aldı. Türk kuvvetleri de doğal bir savunma hattı olan Kop Dağı'nda mevzilendi. Burada görev alan birliklerden biriside Jandarma idi. Bayburt Jandarma Tabur Kumandanlığı görevini üstlenen Yüzbaşı Kâzım (Yurdalan) Efendi bu göreve atandıktan sonra Türk Ordusunun gelecekteki Genel Kurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın emrinde çalıştı. Bölgeye Çanakkale Savaşında yer almış birlikler de gönderildi. Yerel kaynaklardan temin edilen askerler ile Çanakkale gazileri birlikte mevzi alacaklardı.

Ruslar 1916 Martı'nın sonlarında Kop Dağı'na yaptıkları taarruzun gücünü artırdılar. Bunu takip eden aylarda durum daha da şiddetlendi. Mayıs'ta Türk Kuvvetleri Rus taarruzunun gücünü kırmak için bazı manevra yaptı. Kısmi başarılarla rağmen etkili bir sonuç alınmadı. Ruslar IX. ve XI. Türk Kolordularına yönelik olarak cepheyi genişletti. Türk kuvvetleri daha fazla direnç gösteremedi. Askeri birlikler yeni bir savunma hattı oluşturmak üzere 15 Temmuz 1916'da Bayburt'u boşalttı. Bayburt ve çevresindeki savunma hattının uzunluğu 180 kilometre idi. Eldeki imkanlarla Türk kuvvetlerinin burayı uzun süre savunamayacağı da askeri uzmanlarca tespit edilmişti. Ruslar 23 Temmuz'da Gümüşhane'yi 25 Temmuzda da Erzincan'ı ele geçirdi.

KAYNAKÇA

Bayburt Tarihi, Bayburt Valiliği Yayını, (Baskı Tarihi ve Yeri Yok).

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi (BDHTH), Kafkas Cephesi 3'ncü Ordu Harekâtı, II., Ankara, 1993.

ÇAKMAK, Fevzi, **Büyük Harpte Şark Cephesi Harekâtı**, (Yayına Hazırlayan: Ahmet Tetik), İstanbul, 2010.

EYYÜPOĞLU, İsmail, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2-1962)**, Erzurum, 2009.

Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, I-II, (Yay. Haz: Ahmet Çermeli, Halil Atabey), Ankara, 2002.

LARCHER, Maurice, **Kafkas Harekâtı**, (Çeviren: Cem Kapyalı), İstanbul, 2010.

TEKİR, Süleyman, **Birinci Dünya Savaşı Kafkas Cephesi'nde Türk-Rus Mücadelesi (1914-1917)**, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kars, 2015.

TONGUÇ, Faik, **Birinci Dünya Savaşı'nda Bir Yedek Subayın Anıları**, İstanbul, 1999.